

Avoimen julkaisemisen parhaat
käytänteet -koulutus tiedelehtien
tekijöille
30.-31.1.2017, kooste työpajoista

Koostaja: Päivi Rauste, CSC - Tieteen tietotekniikan keskus Oy

Rahoitus

- Vetäjä: tietoasiantuntija Riitta Koikkalainen, Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelut
- Työpajassa paneuduttiin pohtimaan kolmea avoimen julkaisemisen keskeistä kysymystä:
 - 1) miten rahoittaa kotimaisen tiedejulkaisemisen avoimuutta;
 - 2) viipeellinen ja välittömän avoimen julkaisemisen väylät tutkijan, julkaisijan ja rahoittajan näkökulmista; mitkä ovat niiden hyödyt ja haitat?; sekä
 - 3) mikä on kotimaisen tiedejulkaisemisen tila viiden vuoden kuluttua?

Rahoitus

- **Miten rahoittaa kotimaisen tiedejulkaisemisen avoimuutta?**
- Konsortiorahoitus paras malli tähän asti esitetyistä; takana isompi organisaatio; ei yhden yksittäisen (pienen) seuran harteilla.
- Jos yliopistoilla osuus konsortiossa, osuudet on jyvitetävä organisaation koon mukaisesti.
- OKM voisi kannustaa avoimuutta omilla ohjaustyökaluillaan.
- Onko poliittista tahtoa pitää yllä kotimaista julkaisutoimintaa?
- OA:lle tuskin löytyy rahoitusta, jos konsortio ei toteudu.
- Tutkimusrahoitus ja julkaisemisen rahoittaminen ovat punoutuneet toisiinsa aiempaa tiiviimmin.
- Ainakaan kirjoittajilta ei pidä rahoitusta kerätä, se loisi liikaa epätasa-arvoa tutkijoiden välille.
- Voisiko ajatella, että tutkimusrahoittaja (esim. OKM) rahoittaisi suoraan OA:ta?
- Joillain aloilla rahoitus esim. mainoksilla (lääketiede?).

Rahoitus

- **Miten rahoittaa kotimaisen tiedejulkaisemisen avoimuutta? Jatkoa edelliseltä sivulta.**
- Joukkorahoittaminen? Tässä pulmana ovat jatkuvuuden takaaminen ja satunnaisuus.
- Arenen yhteistä julkaisua rahoittavat kaikki AMK:t, tästä esimerkkiä yleisemmin OA-julkaisemiselle?
- Rahoittajia saa, jos rahoittaja hyötyy OA:sta – rahoitus vähentynyt ja vähenee edelleen; konsortioon mukaan vain, jos riittävä kannustin eli hyöty (vaikuttavuus, rahoitus lisääntyy jostain muualta...).
- Tilausmaksut ja seuran jäsenyys voidaan myös erottaa toisistaan.
- Pienen tieteellisen seuran näkökulmasta sponsoreiden hakeminen vaikeaa; mitä sponsori saa?
- Kuinka mahdollisessa sponsorien rahoittamassa OA-julkaisemisessa pidettäisiin huolta tieteellisestä laadusta?
- Pystyykö kuluja vähentämään? Kaikkien ei tarvitse tehdä samoja asioita (esim. julkaisualusta, toimitukselliset prosessit).
- Maksaako kirjoittaja vai lukija? Julkaisijalle ei ole merkitystä sillä, mistä saa rahoituksen, kunhan se tulee.
- Keskinäisen kilpailun vähentäminen on tärkeää. Kotimaisen tiedejulkaisemisen tulevaisuuden kannalta on tärkeää, että kentän toimijat puhaltavat yhteen hiileen.

Rahoitus

- **Viipeellinen ja välitön avoimuus. Tutkijan, julkaisijan ja rahoittajan näkökulmat**
- Kenen näkökulmaa milloinkin painotetaan? Kenen ehdoilla edetään?
- Tutkijoille hankalaa ajatella rahoitusta; kuinka tärkeää tutkijalle on, että hän saa tuloksensa heti julki ja mukaan tieteelliseen keskusteluun (tieteellinen ansioituminen, tieteenalakohtaiset erot)? Apurahatutkijan asema hankaloituu entisestään OA-julkaisemisen aikakaudella.
- Se, kuka tai mikä rahoittaa, vaikuttaa siihen, millainen julkaiseminen on mahdollista.
- Mitkä ovat rahoittajan intressit, mistä haluaa maksaa (viipeellinen vai välitön)?
- Miksi rahan pitäisi kiertää yliopistojen kautta?
- Voisiko olla sekä viipeellinen että välitön julkaiseminen rinnakkain? Viive voi auttaa säilyttämään lehtien tilaajamaksuja ja kirjojen myyntiä.
- Voisi kuvitella, että rahoittajat haluavat julkaisujen ilmestyvän hankkeen vielä ollessa käynnissä; kuinka osoittaa, että julkaisu syntynyt hankkeen aikana eikä jälkeinpäin?

Rahoitus

- **Viipeellinen ja välitön avoimuus. Tutkijan, julkaisijan ja rahoittajan näkökulmat**
- Kirjastolle ja käyttäjälle välitön OA on HYVÄ asia.
- Välitön ja täysi avoimuus ovat tutkijan ja rahoittajan mieleen, moni julkaisija kannattaa vielä toistaiseksi viipeellisyyttä – pelko tulonmenetyksistä (välitön OA) ei välttämättä aiheellinen.
- Erilaisia tapoja, esim. *Kasvatus* vuoden embargolla Elektrassa, kirjoittajat saavat julkaista vertaisarvioimattoman version, muuten painettu printtilehti. Suomen muinaismuistoyhdistyksellä on puolestaan viisi julkaisusarjaa, vaikea saada yhtenäistä linjaa aikaan – yksi julkaisu vuoden embargolla, vanhempia aineistoja digitoitu (niitä jo saatavilla).
- Yhtä ainoaa vastausta ei ole; erilaiset käyttäjäkunnat (esim. ammattilehtiä halutaan lukea paperilta).

Rahoitus

- **Viipeellinen ja välitön avoimuus. Tutkijan, julkaisijan ja rahoittajan näkökulmat**
- Tutkijan aihe saattaa olla delikaatti, sellainen, jota ei halua välttämättä heti tai koskaan avoimeksi (sensitiiviset aiheet).
- Lyhyellä aikavälillä julkaisijan näkökulmasta viipeellinen OA toisi rahaa taloon.
- Jos halutaan, että Suomessa siirrytään avoimeen julkaisemiseen, on julkisen rahoittajan käytettävä vaikutusvaltaansa ja edellytettävä, että kaikki julkisella rahalla tehty tutkimus niin laajalti kuin mahdollista avoimeksi.
- Myös julkaisevien tieteellisten seurojen jäsenet ovat rahoittajia. Haluavatko he mieluummin painetun julkaisun vai heti verkossa avoimena olevan?
- Seuran jäsenyys klubijäsenyyttä vai kannatusjäsenyyttä?
- OA lisää sekä tutkijan, julkaisijan että tutkimusrahoittajan näkyvyyttä.

Rahoitus

- **Kotimaisen tiedejulkaisemisen tila viiden vuoden kuluttua?**
- Kuinka kauan suomenkielistä tieteellistä julkaisemista? Vähenee tulevaisuudessa.
- Pienet lehdet lakkaavat olemasta, jos jäsenmaksuille ja tilaajamaksuille ei löydy korvaavaa rahoitusta.
- OA myös myönteinen asia, lisää lukijakuntaa.
- Viiden vuoden päästä kaikki tiedejulkaiseminen OA.
- Julkaisut löytyvät julkaisuarkistoista, ja myös niiden metadata on kunnossa ja tallessa.
- Monografioita vähemmän.
- Vaihtuuko lukijakunta? Laajeneeko?
- Tieteen popularisointi yleistyy.
- Jos Kotilavan konsortio toteutuu, muutos suuri ja nopea; joka tapauksessa tulevaisuudessa enemmän OA-lehtiä kuin nyt.
- Julkaisumuodot moninaistuvat, uusia julkaisuformaatteja (streamtext).
- Villeimmissä visioissa algoritmit laativat artikkelit tulevaisuudessa.
- OA-julkaiseminen luo uudenlaisia toiminnan mahdollisuuksia myös seuroille.
- Halutaan pitää myös kansalliset kielet tieteen kielinä – yhteiskunnallinen vaikuttavuus onnistuu kotikielillä paremmin.

Näkyvyys

- Vetäjä: Sari Räisänen, koulutuskoordinaattori, ATT-hanke, Kansalliskirjasto
- **Kooste:**
- Suomalaisten tiedelehtien avoimuuden ja näkyvyyden taso vaihtelee paljon.
- On perinteisiä tilaajamaksuin rahoitettavia printtilehtiä, toisaalta moni lehti on täysin avoin (ns. Gold Open Access). Malli, jossa artikkelin pre-print julkaistaan embargoajan jälkeen rinnakkaistallennuksena on myös yleistymässä.
- Monilla lehdillä on suunnitelmia avoimuuden suhteen, mutta rahoituskysymys pitäisi ratkaista ensin.
- Rinnakkaistallennuspalvelut eivät ole kaikkien käytössä ilman kustannuksia, esim. tietyt säätiöt.
- Haasteita myös tekijänoikeuksien suhteen sekä neuvotteluissa oikeuksien haltijoiden kanssa.
- Monilla hyviä kokemuksia avoimuudesta, joissain tapauksissa tilaajamäärät jopa nousseet ja lukijamäärät ovat kasvaneet tuhansilla.
- Lehtien näkyvyyttä lisätään yleisesti mm. SOME-kanavien (Twitter ja facebook) käytöllä.
- Lehdistötiedotteita tehdään yleisesti.
- Tutkijoita koulutetaan kirjoittamaan kansantajuisempaa tekstiä.

Pitkäaikaissäilytys ja -saatavuus

- Vetäjä: tietoasiantuntija Tanja Vienonen, Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelut
- **Pääkohdat:**
- Pitkäaikaissäilytyksen ja -saatavuuden varmistaminen on toistaiseksi kirjastojen ja julkaisuarkistojen tehtävä, mutta tiedejulkaisijat voivat helpottaa työtä.
- Tallennettavan tiedostomuodon tulisi olla pitkäaikaissäilytyskelppoinen, tällä hetkellä PDF/A tai perus-PDF (myös E-PUB, kunhan tietyt ehdot täyttyvät).
- Linkkien rappeutumisen välttämiseksi pysyvät tunnisteet kannattaa ottaa käyttöön, vaihtoehtoina URN tai DOI.
- Tarkistussumma (checksum, esim. MD5) mukaan tiedoston metadataan mahdollisimman varhain, jotta myöhemmässä vaiheessa .
- Kuvaileva metadata (esim. avain- tai asiasanat) olisi hyvä saada itse asiantuntijoilta, eli teoksen kirjoittajilta/tutkijoilta. Omat teokset löytyvät helpommin, kun metadata on rikasta ja monipuolista, miksi jättää sitä sisältöön vähemmän perehtyneiden kirjastoasiantuntijoiden tehtäväksi jälkeinpäin?

Tiedonkeruun prosessit

- Vetäjä: informaatikko Marja-Leena Harjuniemi, Jyväskylän yliopiston avoimen tiedon keskus
- **Pääkohdat:**
- Oman lehden rinnakkaistallennuslinjauksen ilmoittaminen/tarkistaminen [SHERPA/RoMEO](#)-palvelussa.
 - Tallennuslomake: <http://openaccess.jyu.fi/lupalomakepohjia/sherpa-romeo>
 - Pre-print ja post-print -termit tarkoittavat käytännössä versiota ennen vertaisarviointia ja jälkeen vertaisarvioinnin, painamisella ('print') ei ole tässä merkitystä.
- Rinnakkaistallennuksessa yleisesti hyväksytyin versio on vertaisarvioinnin läpikäynyt käsikirjoitus, jolla on monia nimityksiä englanniksi:
 - Final draft (usein käytetty)
 - AAM, eli Author Accepted Manuscript (kustantajien käyttämä)
 - Post-print (SHERPA/RoMEO:ssa)
 - Refereed (version)

Tiedonkeruun prosessit

- Rinnakkaistallennus englanniksi: self-archiving
 - Suomessa käytetään myös parallel publication -käsitettä, mutta tämä ei ole käytössä muualla maailmalla.
- Lehestä tarjolle RSS-feed tai uutusseuranta.
- Kirjoittajien affiliaatiot esiin ja haettaviksi, jos mahdollista.
- Sisällysluettelo lehteen/kirjaan erilliseksi osioksi tiedonkeruun helpottamiseksi.
- Pääkohdat on osin kerätty Marja-Leenan esityksen aikana tulleista kysymyksistä, työpajassa keskusteltiin lähinnä rinnakkaistallennuksesta ja julkaisuarkistoista.

Asiasanat, ontologiat ym. metadata; mitä julkaisijan on hyvä tietää

- Tietojärjestelmäasiantuntijat Ulla Ikäheimo ja Tarja Mäkinen, Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluista esittelivät kotimaista artikkeliviitetietokanta ARTOa.
- ARTOn tiedot ovat haettavissa oman käyttöliittymän lisäksi Finnassa ja niitä voidaan hyödyntää rajapintojen avulla mm. korkeakoulujen julkaisutiedonkeruussa.
- ARTOn syöttölomakkeella mikä tahansa kirjasto, tiedekustantaja tai tieteellinen seura voi tallentaa oman alansa, aihepiirinsä tai omien julkaisujensa artikkelit paremmin löydettäväksi.
- ARTO - Kotimainen artikkeliviitetietokanta (arto.linneanet.fi)
https://arto.linneanet.fi/vwebv/searchBasic?sk=fi_FI
- ARTOn syöttölomake (infoon Arto-wikissä)
<https://wiki.helsinki.fi/pages/viewpage.action?pageId=112442496>